

ІРАК, Республіка Ірак (al-Irāq, Ġumhūriyyat l-Irāq) — держава у Південно-Західній Азії. На Пн. межує з Туреччиною, на Сх. — з Іраном, на Пд. — з Кувейтом, на Пд. і Пд. Зх. — із Саудів. Аравією, на Зх. — з Йорданією, на Пн. Зх. — із Сирією. На Пд. Сх. омивається водами Перської затоки Індій. океану. Площа 438,3 тис. км². Насел. 30,4 млн осіб (2011), переважно араби-іракці, мешкають також курди (бл. 20 %), туркомани, ассирійці (5,3 %) та ін. Природ. приріст насел. 2,39 % (при рівні фертильності 3,67 дитини на одну жінку). Серед. вік 20,9 р. Віросповідання: мусульмани-шиїти — 60–65 %, мусульмани-суніти — бл. 35 %, християни — бл. 3 %. Столиця — Багдад (5,75 млн осіб). Найбільші міста (млн осіб): Мосул (1,45), Сулейманія (1,2), Ербіль (1,01), Басра (0,92), Кіркук (0,67), Ен-Наджаф (0,61). Адм. поділ — 18 мухафаз. Офіц. мови: арабська і курдська (у курд. регіонах). Держ. устрій — федерація. Глава держави — президент. Законодав. орган — двопалат. парламент: Рада представників та Рада союзу (досі не обиралася). Грош. одиниця — ірак. динар. І. — чл. ООН, МВФ, ОПЕК, Організації Іслам. конф., Ліги араб. держав.

На тер. сучас. І. існувала одна з найдавніших цивілізацій — Месопотамська (4 тис. до н. е.). Її носіями були шумер. міста-держави, Аккад. царство (серед. 3 тис. — 22 ст. до н. е.), держави-супротивники Вавилонія (539 до н. е.) та Ассирія (20–7 ст. до н. е.). 539 до н. е. ці землі були центром держави Ахеменідів, 4–2 ст. до н. е. — Селевкідів, 2 ст. до н. е. — 3 ст. — Парфян. царства. У 7–14 ст. перебували почергово під владою арабів, турків-сельджуків, монголів. Від кін. 14 до поч. 15 ст. тер. І. входила до складу імперії Тимура, 16 ст. — 1918 — Осман. імперії. Під час 1-ї світової війни тер. І. захопила Велика Британія. Від 1921 — Королівство І. Унаслідок підписаної 1930 угоди між Великою Британією та І. 1932 країна формально отримала суверенітет. 1955 І. уклав із Туреччиною угоду, що лягла в основу Багдад. пакту (згодом до нього приєдналися Велика Британія, Пакистан та Іран), метою якого було посилення військ.-політ. впливу зх. держав на Близькому Сх. й Середземномор'ї, а також блокування можливого проникнення СРСР у цей регіон. Від 1958 — респ. 1959 І. вийшов із Багдад. пакту і домігся виведення іноз. військ. У 1960-х рр. демократ. респ. трансформувалася у військ. диктатуру. До влади прийшли представники Партії араб. соціаліст. відродження на чолі з А.-Х. аль-Бакром. Від 1979 кер. партії був Саддам Хусейн. 1970 уряд І. оприлюднив «Декларацію 11 березня», яка розв'язала міжетнічну війну арабів і курдів. 1974 проголошено автономію Ірак. Курдистану. 1980–88 — ірано-ірак. війна. 1990 І. увів війська на тер. Кувейту, що спричинило Кувейт. кризу. 1991 США,

Велика Британія, Франція та низка араб. країн бойовими діями проти І. відновили незалежність і територ. цілісність Кувейту. Від 1990-х рр. США звинувачували І. у розробленні ядер., хім. та бактеріол. зброї. 1991–98 експерти ООН і МАГАТЕ проводили пошук. роботу на його тер. з метою виявлення та знищення зброї масового ураження, що спричинило між ірак. урядом і країнами Зх. конфлікт, наслідком якого стало бомбардування 1998 амер. і британ. військами тер. І. і припинення співпраці ірак. влади з ООН (відновлена наприкінці 2002). У 2003 США і Велика Британія ввели війська на тер. І., використавши відмову ірак. уряду співпрацювати для силового зміщення режиму діючого президента Саддама Хусейна. 2003–04 окупов. тер. керувала Тимчас. коаліц. влада, від 2004 — Тимчас. уряд І. 2005 прийнято постійну Конституцію, проведено вибори до парламенту.

Більшу частину тер. І. займають рівнини Верх. і Нижньої Месопотамії. На Пн. і Пн. Сх. простягаються гір. хребти Вірм. та Іран. нагір'їв. Найвища точка — г. Хаджи-Ібрагім (3587 м над р. м.). Тер. на Пд. і Пд. Зх. І. (пустелі Сирійська та Ель-Хіджара) лежить у межах Сирій.-Аравій. плоскогір'я. Клімат субтропіч. континентал. на Пн., тропіч. — на Пд. Середня температура липня +34 °С, січня — від +7 до +12 °С. Середньорічна кількість опадів 50–150 мм, у гір. р-нах — 500–1500 мм. На Пд. спостерігаються пилові бурі. Гол. річки — Тигр і Євфрат — зливаючись, утворюють спільне русло р. Шатт-ель-Араб. Ґрунти переважно сіроземні, каштан. та напівпустел., у долинах річок — алювіальні. Ліси займають 2 % тер.: зростають тамариск, тополя, фінікова пальма, верба. Поширена степ. і напівпустел. рослинність. Тварин. світ збіднений. Багато тварин зникли або знаходяться під загрозою зникнення. Трапляються вовк, гієна, шакал. Бл. 400 видів птахів. Є поклади природ. газу, фосфоритів, кам'яної солі, сірки, цементу, вапняку.

І. — країна, що розвивається. Основу економіки формують видобуток (2-е м. у світі за запасами) і переробка нафти. ВВП становить 84,14 млрд дол. США (2010), у розрахунку на особу — 3,6 тис. дол. США. Розвинені також буд., хім., легка пром.-сть, торгівля та машинобудування. Майже половина продуктів харчування імпортується. Вирощують зернові, овочі, фрукти, бавовну; розводять овець, кіз, велику рогату худобу, верблюдів. Експортує нафту (84 %) та сировину; імпортує продукти харчування, ліки, машини та устаткування. Осн. торг. партнери: США, Італія, Індія, Китай, Туреччина, Японія, Сирія, Йорданія. Транспортна інфраструктура внаслідок воєн. дій зазнала пошкоджень. Міжнар. аеропорти: Багдад, Басра. Музеї у

Вавилоні, Мосулі, Самаррі та ін. містах. Архіт. пам'ятки: Парфян. храм Мітри у Гатрі (200 до н. е.), Велика мечеть Мутавакілля (серед. 9 ст.), мавзолей Імам-Дур (1085–86) у Самаррі, палац Аббасидів (кін. 12 — поч. 13 ст.), мавзолей Зіммуруд-хатун (бл. 1193–1202), мінарет Сук аль-Газаль (1279), медресе аль-Марджанія (1356), Хан Марджан (1358–59) у Багдаді, мавзолеї імамів Ях'ї (бл. 1230), Аун ад-Діна (1248) у Мосулі та ін. Література і. розвивається переважно араб. мовою. Серед відомих письменників — А. аль-Гаффар аль-Ахрас, М.-Ш. аль-Дін аль-Алусі, М. ар-Русафі, Дж.-С. аз-Захаві, М.-А. ас-Саїд, М.-М. аль-Джавагірі, М. ар-Рубаї.

Укр.-ірак. співробітництво розвивалося ще за доби СРСР, коли у 1980-х рр. укр. фахівці надавали допомогу

в розвитку окремих галузей економіки. Багато ірак. молоді здобувають освіту у ВНЗ України. Проблемами ірак. культури в Україні займалися Г. Зибіна, [Ю. Кочубей](#). Укр. мовою твори низки ірак. письменників були надрук. у кн. «Оповідання арабських письменників» (1959), зб. «Вогненні вітри» (1983; обидві — Київ). В ірак. періодиці публікувалися окремі переклади творів укр. письменників, а також статті про *Лесю Українку* та [А. Кримського](#). Дипломат. відносини між Україною та і. встановлено 16 грудня 1992. Від травня 2001 у Багдаді працює укр. посольство. 2003–05 в і. перебував укр. контингент з миротвор. місією, нині в і. залишаються інструктори, які займаються навч. ірак. армії.

[С. І. Данилов](#)

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Ірак, Республіка Ірак / С. І. Данилов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12588>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).